

KAŞKAY TÜRKLERİNDE DOĞUM ÇEVRESİNDE GELİŞEN İNANÇ VE PRATİKLER*

*Mehmet KARAASLAN***

ÖZET

Kaşkayların doğum gelenekleri ve bu çerçevedeki inanç ve pratiklerinin ele alındığı bu çalışmada İran sahasında yaklaşık iki ay süresince yapılmış olan saha çalışmasında elde edilen veriler kullanılmıştır. Katılımlı gözlem ve soru cevap gibi tekniklerin kullanılması sureti ile yapılan saha çalışması sırasında Kaşkayların şu anki sosyal dokusuna uygun olarak hem uzun süredir şehir hayatı yaşayan hem göçerlikle bağlantılarını tam olarak koparmamış Kaşkaylarla görüşülmüştür. Doğum çevresinde teşekkür etmiş bu ritüel ve inançlar; işlevleri, kadim Türk kültüründe bir karşılıklarının olup olmadığı ve Türk dünyasının diğer toplulukları ile benzeyen yönlerinin mukayesesi gibi bakış açılarıyla irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kaşkay Türkleri, Doğum Adetleri, Al

BELIEFS AND PRACTICES OF QASHQAI TURKS WITHIN THE CIRCLE OF BIRTH

ABSTRACT

In this study, which deals with the birth traditions of The Qashqai, and beliefs and practices in this aspect, the data gained through approximately two-month studies in the field of Iran are used. During the field of study, based on the use of techniques such as participated observation and question and answer, Qashqai people, both have urban live and haven't plucked their ties with nomadism in appropriately with their current social tissues, have been discussed with. These rituals and beliefs formed within the frame of birth are examined through the perspectives such as their functions, whether they have an equivalent in the ancient Turkish culture or not and their comparison of aspects similar to the other communities of the world of the Turks.

Key Words: Qashqai Turks, Birth Applications, Al

* Bu çalışma 2010 yılında tarafımdan hazırlanan Kaşkay Türklerinde Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme- Ölüm adlı doktora tezine dayanmaktadır.

** Dr., Nevşehir Üniversitesi Türk Dili Okutmanı. El-mek: halkbilimci@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye'den sonra dünya üzerinde Türkçenin en yoğun biçimde konuşulduğu ikinci ülke olarak değerlendirilebilecek olan İran'da, Azerbaycan Türkleri ve Türkmenlerden sonra Oğuz boyunun bir başka boyuna mensup olan Kaşkay Türkleri dikkat çekmektedir. Kısa zaman öncesine kadar büyük bir çoğunluk itibariyle göçebe yaşantıyı sürdüren ve bu sebeple farklı kültürlerle etkileşim yönüyle daha izole bir geleneği koruduğu düşünülen Kaşkayların, kadim Türk kültürünün saf bir tezahürü şeklinde değerlendirilmesi mümkündür. Bugün artık büyük çoğunluğu göçebe yaşamı terk etmiş olan Kaşkay Türklerinin şehirleşmiş olanları arasında göçebe yaşantının içinden gelmiş pek çok aile bulunmaktadır.

Kaşkaylarda Doğum adetlerini; doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrasına ilişkin olarak üç grupta toplamak doğru olacaktır. Bu çalışmada Kaşkay Türklerinin doğum gelenekleri bu üç ana başlık çerçevesinde ele alınmıştır. Doğum öncesi gelenekleri içerisinde bebek sahibi olamayan kadınlar için kullanılan pratikler ele alınmış bu çerçevede türbe, yatır ve ağaçların önemine değinilmiştir. Yine aynı bölümde temas büyümesine bağlı olarak geliştirilen bir dizi pratiğe de değinilmiştir. "Ocak" kavramı etrafındaki inanmalar ve düşük tehlikesine karşı kullanıldığı tespit edilmiş olan muhtelif pratikler ile aş erme ve bebeğin cinsiyetini tespitiye yönelik pratikler de yine bu bölümde ele alınmıştır.

Doğum sırası geleneklerinin anlatıldığı ikinci bölümde Kaşkay Türklerinde doğum şekli, plasenta ile ilgili inanma ve pratiklere değinilmiş ve doğum sırasında yardımcı olan ebenin toplumsal konumu üzerinde durulmuştur.

Doğum sonrası geleneklerinin anlatıldığı üçüncü bölümde "al" inancı ve bu inancın Kaşkaylarla birlikte bütün Türk dünyası için ifade ettiği anlam üzerinde durulmuştur. Kırk basması, ad verme gibi geleneklerin de ele alındığı bu bölüm çalışmanın son kısmını teşkil etmektedir.

Kaşkay sahasında yapılan yaklaşık iki aylık bir saha çalışması sonucunda katılımlı gözlem, soru-cevap gibi saha çalışma metodlarının kullanıldığı bu çalışmada elde edilen veriler hem halkbiliminin işlevselcilik bakışına göre hem de Türk dünyasının diğer bölgelerindeki benzer motiflerle mukayese edilmek suretiyle incelenmiştir. Genel itibariyle İran özelinde ise Kaşkay sahasında yapılan Türk Halkbilimi çalışmalarının son derece sınırlı olduğu düşünüldüğünde ilgili çalışmanın bu açığı kapatma yolunda bir adım olarak değerlendirilebileceği görülmektedir.

I. DOĞUM ÖNCESİ

Kaşkaylarda bebek sahibi olamayan kadınlara kısır (Gamelniya 2008) ya da mezzoğ (Kasimi 2008) denilmektedir. Ancak kısır ifadesi kadının yüzüne karşı kullanılmaz. Doğumla ilgili "inanmalar, gerçekleşme sırasına göre kronolojik olarak tasnif edildiğinde, ilk madde olarak bebek sahibi olamayan ailelerin bu konuyla ilgili inanmaları ve aldıkları tedbirler gelmektedir. Bu uygulamalar: "a) olağanüstü güçlerden yararlanmalar ve büyüklük işlemler, b) akılcı-gerçekçi 'ilaç' ve 'onarma' tipinde işlemler" (Boratav 1999: 144) olmak üzere iki bölüme ayrılabilceği gibi; "a) majik pratikler b) dini pratikler c) tıbbi pratikler"¹ (Acıpayamlı 1974: 97- 131) olarak da tasnif edilebilir. Daha yakın

¹ Burada tıbbi pratikler ifadesiyle modern tıbbi uygulamalar değil, halk hekimliği alanına girenler kastedilmektedir. Ayrıca Acıpayamlı "Dini Pratikler" diye ayrı bir başlık atmakla birlikte bu başlıkta incelenen uygulamaların da sihir sistemi içinde incelenmesi gerektiği sonucuna varır (Acıpayamlı 1974: 127).

zamanlarda geçiş dönemi üzerine çalışmış araştırmacılar ise modern tıbbi uygulamaları da yaptıkları saha çalışmalarında tespit ettikleri için, ayrı bir başlık altında toplamayı uygun bulmuşlardır².

Bu çalışmada Kaşkay toplumuna ait geleneksel uygulamalar tespit edilmeye çalışıldı. Bu uygulamalar Boratav'ın tasnifine uygun biçimde değerlendirildi. Dini pratikler ve majik pratiklerin yer yer iç içe geçmesi ve birbirinden bağımsız ele alınamaması nedeniyle bu ritüeller birlikte değerlendirildi.

Örnek'e göre "Geçiş dönemi âdetleri içinde büyü temeline dayanan pek çok uygulama vardır. Büyü, temelinde dinamist dünya görüşü yatan, belli bir teknikle belli kuralları gerektiren ve doğaüstü güçlerin yardımı sağlanarak bir amaca ulaşmak için uygulanan işlemlerdir" (1971: 52).

Bölgede çocuk sahibi olma isteğiyle yapılan uygulamalardan büyüsel içerikli olanları, çoğunlukla temas büyüyle alâkalıdır. Bu çerçevede Kaşkay Türkleri arasında uygulanan pratiklerde türbe ve ağaç ziyaretleri önemli bir yer tutmaktadır. Yapılan saha çalışmasında görülmüştür ki çocuğu olmayan aileler öncelikle Hz. Abbas'tan yardım istemektedir. Görüşülen kaynak kişilerin çoğu "Hz. Abbas Kaşkayların imamıdır" demiştir. "Uşag yerine gelmeyen evvelen Hz. Abbas'a dua niyaz edilir. İmamzade kabrinin bulunduğu bir mekândaki bir ağacın başında çocuğu olmayan aileler yağlı bir çaput yakarak Ey İmamzade bu çırağı yandırdım sana, benim bir uşag yerine gele" (Kurdipur 2008) biçiminde dua ederek İmamzade'den yardım istenmektedir.

"Hocalara okutmak, muska yazdırmak" (Saraçoğlu 1987: 329), "tek ağacın bulunduğu yerlerde, orada bir mezar olduğunu düşünerek mezara ve ağaca kutsallık izafe etmek" (Gönüllü 1986: 34) Anadolu ve Kaşkay Türkleri için benzer örnekler olarak görünmektedir.

"Türbelere ve ağaçlara bez bağlama, Türklerdeki Şamanizm inancından kalma bir uygulamadır" (İnan 1998:472; İnan 2000:207). Bu görüş, başka araştırmacılar tarafından da ifade edilmiştir: Tezcan'a göre "türbelere gitmek ya da ağaçlara bez bağlamak Şamanizm'in İslami bir görünüşle varlığını sürdürmesini ifade etmektedir" (1996: 119). Kişinin dua etmesi, kurban kesmesi ve namaz kılması dini uygulama olarak görülürken, "yatırda bulunan taşın arasından geçme, mum yakma, etrafını dolaşma, oradan alınan ipi karna bağlayarak, hamile olunca tekrar yerine getirip bırakma" (Güzel 1996: 39-56) gibi pratikler ise sihrî motifler olarak değerlendirilmektedir. "Halk arasında batıl inanç olarak bilinen Şamanî unsurlar Türk geleneksel inancının bir parçasıdır" (Bayat 2004: 17). Örneğin "şamanist Altaylar için kutsal olan ağaç inancı Müslümanlık sonrası türbelerde bulunan ağaçlar vasıtasıyla devam etmiştir" (Ergen 1975: 16).

Şamanizm devrinden kalma mukaddes ağaçlar, ataların ve büyük şamanların mezarları, İslami renge bürünmüş ve günümüzde dua ederek ya da o mekânda bulunan bir nesneyle temas ederek çocuk sahibi olunacağı inancıyla ziyaret edilen evliya türbelerine dönüşmüştür (Teke 2005: 19).

Kaşkay Türkleri arasında en yaygın biçimde kullanılan yatır, türbe ziyareti ve ağaca bez bağlama motifinin, Türkiye ve diğer Türk coğrafyalarında da ne kadar yaygın olduğunu yukarıda bazı alıntılarla örneklerini verdiğimiz pek çok çalışmadan anlamak mümkündür.

Bu çalışmada tespit edilen bez bağlama ve dilek dileme amaçlı ağaçların en meşhuru ve bütün Kaşkay ilinde bilineni "Pir-i Lekle Kunarı" adı verilen, Kaşkay tayfalarının göç güzergâhı üzerinde bulunan bodur boylu bir ağaçtır: "Bebeği olmayan aileler Pir-i Lekleke gömleklerinden kopardıkları leki (çaputu) bağlayarak dua ederlerdi" (Alemdarlı 2008).

Kaşkay Türkleri arasında tespit edilen, temas büyüüne dayalı olarak uygulanan birçok farklı pratik bulunmaktadır. Bunlar kaynak kişilerden alıntılar halinde aşağıda sıralanmıştır:

² Konuyla ilgili daha geniş bilgi için (Bkz. Ercan 2002: 18).

Bir zeyfenin doğum sonrası üzerine oturduğu toprağın bir miktarı bebek sahibi olamayan kadının banyo suyuna katılır. Bu suyla hamam eden kadının çocuğu olur (Derviş 2008). Pir-i leklek'e çapıt bağlayıp niyetini edirdi, diyirdi, bu kademgahdır³. Yani imamların kademi buraya düşmüştür. Çocuğu hasta olan, ere gitmek isteyen, uşağı olmayanlar buraya çaput bağlarlardı (Gamelniya 2008). Uşah yerine gelmeyen arvada şikal daşşığı dem edilir, verilirdi (Yakubibend 2008). Udumlu⁴ kişilerin bir adı da "cingir"dir. Udumlu kes uşağı olmayan arvadın yanına gelir dua okur ve yumurta kırardı (Alemdarlı 2008).

"Uşağı olmayan arvadların evine bir seyyid gelirdi, dua okurdu ve evin devrine kırmızı bir ip bağlayıp evi muhrederdi" (Alemdarlı 2008). Yeni doğum yapmış kadının ağzına bir parça "gand"⁵ verilir ve daha sonra bu gand alınarak kısır kadına yedirilir. Böylelikle çocuk olacağına inanılmaktadır (Kaviyani 2008). Çilleli arvadın çille suyuyla uşahsız arvad yundurulur (Kerimi 2008). Uşah olanna uşahsız arvadın dırnağı üzerinde uşağın göbeği kesilirdi. (Kerimi 2008).

Birişlik⁶ ya da germ dermanını lohusa kadının yemesinden sonra çocuğu olmayan kadına yedirilir ki böylelikle o kadının da çocuk sahibi olacağına inanılır (Danışver 2008). Bebeği olmayan aileler Pir-i leklike gömleklerinden kopardıkları leki (çaputu) bağlayarak dua ederlerdi. Bunun yanı sıra kademgaha taş bırakarak da dua edilirdi (Bayrami 2008).

Çocuğu doğmayan kadın konu komşudan alacağı kıyafetlerle onu giydirmeyi nezreder. Çocuğa kaldığında başka evlerden topladığı elbiseleri ona giydirir (Kurdipur 2008). Sertapa evlat sahibi olamayan kadınlar yedi sekiz ev gezer bu evlerden birinden bulunan bir demir parçasını vücutlarına sararlardı. Böylelikle bebek sahibi olacaklarına inanırlardı. (Kohyari 2008).

Kaşkay sahasından derlediğimiz bebek sahibi olmak için uygulanan başkaca pratikler de şunlardır: Hamile bir kadının ağzından çıkarılan bir şekerin bebeği olmayan kadına yedirilir (Kaimi 2008). Hamile kadının elbisesinde kesilen parça kumaşların bebek sahibi olmak isteyen kadının evinde saklanır ve kadının şayet bebeği olursa ona bu parçalardan yapılmış giysiye giydirmeyi akdeder (Veysizade 2008). Doğum yapmış kadının kırkinci günü yıkandığı suyla bebek sahibi olmak isteyen kadının da yıkanır (Kerimi 2008). "Dişi daş" adı verilen bir tür taştan alınan parçaların ezilerek elde edilen toz çocuksuz kadına yutturulur (Fuladi 2008).

Yukarıda uygulanan pratiklere "ocak kültü" etrafında gelişenleri de eklemek gerekir. Kaşkay Türklerinde "ocağ" adı verilen ve obada manevi anlamda değer verilen ailelerin varlığı, yapılan saha çalışmasında tespit edilmiştir. Ayrıca bebek sahibi olamayan kadınlar için yeni doğum yapmış "çileli arvad"ların niyet ederek rüyaya yatması da bir çare olarak görülmektedir.

Obada "ocağ" adı verilen sözüne itibar edilen güvenilir kişilerin bulunduğu ve çocuğu olmayan kişilerin bu ailelerin evinin önündeki ocaktan niyet ederek kül yedikleri (Bayrami 2008) bu ailenin evinden getirdikleri ekmekleri yedikleri (Alemdarlı 2008) tespit edilmiştir. Ayrıca bu ailelere

³ Kademgah, daha ziyade bir molla kabri karşısında bulunan, birkaç taşın üst üste konulmasıyla oluşturulmuş dua yeridir. Dileği olan kimseler, oraya konulan diğer taşlar gibi bir taş bırakırlar ve dualarını ederler. Böylece her duada konulan taşlarla küçük bir tepe oluşur. Bu şekilde duaların yapıldığı molla mezarlarının kenarında ya da karşısında bulunan kademgahlar vardır.

⁴ "Udumlu kes" bir tür majik güçleri olan kişidir. Bu kişilerle ilgili, "Al" başlığı altında detaylı bilgi verilmiştir.

⁵ Gand; Kaşkaylarda ve bütün İran'da kullanılan top mermisi biçiminde üretilmiş kesme şekere verilen isimdir. Kand ya da Gand dedikleri bu gıda maddesi her türlü merasimin içerisinde kendisine yer bulmaktadır.

⁶ Doğumdan sonra vücudun kuvvetlenmesi için dağ otlarından harmanlanarak yağda kavrulmak suretiyle yapılan bir çeşit loğusa yemeği.

mensup birilerinin düşlerinde görülmesi durumunun bebeğin olacağına işaret kabul edildiği (Gorgunpur 2008) ifade edilmiştir.

“Ocaklar; Balkanlarda, Anadolu’da, Suriye’de, Irak’ta, Kafkaslarda ve Orta Asya’da, halk tedaviciliğinin başka bir adıdır. Ocağın bulunduğu aile, sıradan bir aile olmayıp, sıranın önünde duran ailelerdendir. Hayatta tuttuğu yolla, töreye riayetinde, diğerlerine örnek olur. Ocakçılar, namuslu ve temiz insanlardır. Yaptıkları her şey Türk töresince takdir edilir. Ocakçılık aile için gelenekseldir” (Tacemen 1994: 63). Ocak inancıyla ilgili olarak yapılan bu tespitlerin ve Anadolu sahasında yapılan benzer tespitlerin (Yardımcı 1989: 268; Teke 2005: 29) Kaşkay kültüründe halen yaşatıldığı gözlemlenmiştir.

Kısırlığı giderme ve gebe kalma konusunda yukarıda saydığımız olağanüstü güçlerden yaralanma ve büyüklük işlemler olarak nitelendirilebilecek pratiklerin yanı sıra akılcı gerçekçi ilaçlar ve onarma tipinde işlemler biçiminde değerlendirilebilecek pratikler de derlenmiştir.

Bu başlık altında ele alınacak pratiklerin tıbben etkinliği konusunda bilimsel bir çalışma kuşkusuz yapılmamıştır. Ancak doğumda uygulanan geleneksel pratikleri tetkik eden bir sosyal antropoloji çalışmasında: “Bu pratiklerdeki ana tema *sıcak tutmak* ve *terletmektir*. Ayrıca, kadının "içini ısıtsın, yumuşatsın" diyerek sıcak şeyler yedirilir ve içirilir. Tıbbi açıdan bakıldığında, nenelerin tedavisindeki buhara durmanın, ısıtmanın, genital bölgelere giden kan akışını arttırdığı ve iltihabın çözülmesine yardımcı olduğu düşünülebilir.” (Şahin 1996: 67) denilmiştir.

Bu tür ilaçların genel adı olarak bölgede “Türki Derman” ifadesi kullanılmaktadır. Yaşlı Kaşkayların dağlardan topladığı birtakım otların, sığır ödü gibi birtakım ilave malzemenin katılarak kaynatılması sonucu elde edilen ilacın çocuk sahibi olmak isteyen kadınlarca üzerine oturulması durumunda “rahmi arıttığına” (Hodipur s. 2008) inanılmaktadır.

Çocuk sahibi olmak için Anadolu’da, sıcak plasentaya oturmak (Ercan 2002: 18; Teke 2005: 21); lahana pırasa buğusunda durmak (Başar 1972: 83); ebegümece otunu kaynatmak (Sevindik 1996: 230) ya da saman buğusuna oturmak (Balıkcı 2000: 236) gibi vücudu ısıtma esasına dayanan bir dizi pratik uygulanmaktadır.

Yapılan saha çalışması sırasında benzer buğu tedavilerinin (Gamelniya 2008) yanı sıra, yabani koç yumurtası (Kasımlı 2008) ya da tavşan beyni yedirmek⁷(Muhtari 2008), sığır ödü vermek, tavşan safrası içirmek (Kerimi 2008) veya “helvayı Türki” ya da “birişlik” adı verilen muhtelif dağ otlarının yağda pişirilmesi ile yapılan helvaların yedirilmesi(Alemdarlı 2008) gibi uygulamalar da tespit edilmiştir.

Kaşkaylarda bebeği olmayan aileler tarafından geleneksel yöntemlerle bebek sahibi olabilmek için uygulanan pratikler ve bu konudaki inanmalar yanında hamilelik sonrasında bebeği sağlıklı bir biçimde dünyaya getirmek için de yararlanılan bir dizi pratik tespit edilmiştir.

Düşük tehlikesine karşı tencerede kaynatılmış patlıcan götü (Yakubibent 2008) gibi tıbbi temeli olabilecek pratiklerin yanı sıra daha ziyade inanç esasına dayalı birtakım uygulamalardan bahsedilmiştir. Nikâh aktinin ve düğünün şeriata mutabık olması gerektiği, çocukları ölen ailelerin Meşhet’e giderek İmam Rıza için dua ettiği ve bu duadan sonra dünyaya gelen çocuklarına Rıza adını verdikleri (Kaviyani 2008), ayrıca bebeğin doğumdan sonra hastalanıp ölmemesi için; Ali, Murtaza, Hasan, Hüseyin gibi imam adlarının verildiği (Kurdipur 2008) anlaşılmaktadır. Ayrıca bir imamzade tarafından bir kilide dua okunarak gebe kadının boynuna kilitletiği ve doğuma kadar onun üzerinde bu kildin açılmadan muhafaza edilmesi pratiğinin(Hodipur 2008; Fuladı 2008; Bayat 2008; Danışver

⁷ Bu uygulamaların bir kısmı erkek çocuk sahibi olamayan kadınlar için de anlatılmıştır. Erkek çocuk için uygulanan başka pratiklere ayrıca değinilmiştir.

2008) de yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Taklit büyüğü esasına dayanan bu pratikle doğuma kadar bir daha açılmayacak olan kilit ile bebek de rahimde sabit hale getirilmiş olmaktadır.

Bebeğin sağlıklı bir biçimde dünyaya gelmesi ve büyümesi için uygulanan diğer pratiklerin en önemlisi bir din adamına dua yazdırmak (Kerimi 2008) ve bir imamzade kabri başında dua ederek adak adamaktır. Bazen bebek sahibi olmak için yapılan adaklarda dünyaya gelecek bebeğin beş veya yedi yıl dilencilikle temin edilen eşyalarla giydirilmesi ve belirlenen süre boyunca kesilmeyen saçın sürenin sonunda kesilerek bu saçın ağırlığı kadar para dağıtılması da söz konusu olabilmektedir (Bayat 2008). Ayrıca bebeğin beşiğinin üzerine kurt pençesi asmak sureti ile onun daha güçlü ve sağlıklı olacağına da inanılmaktadır (Bayat 2008).

Hamile kadınlar için Kaşkay Türklerinde genelde “uşahlı arvad” ifadesi kullanılmakta yine diğeri kadar sık olmasa da “yük bağrında” biçimin de de hamilelik ifade edilmektedir. Hamile kadının annesi, kaynanası, gelinin gözüne bakarlar. Gelinin gözünün akındaki kan lekesinden onun hamile olduğu anlaşılır. Bu durumda “Kızım, senin gözüne çöp düşmüş.” (Bayat 2008) denilir. Burada hamile kalan yeni gelinin aile fertleri arasındaki mahcubiyeti anlatılmak istenmiştir. Hamileliğinin ilk zamanlarında gelinin bunu ağabeylerine ya da babasına hissettirmemeye çalıştığı da kaynak kişilerimizce ifade edilmiştir (Kaimi 2008). Osmaniye yöresi Türkmenleriyle ilgili yapılan bir çalışmada: “Hamile olan bir kadın erkek kardeşinin ziyaretinde ortaya çıkmaz, gideceği vakit de ağılın arkasından konuşarak kardeşini yolcu eder. Kendisine "Hamile misin, bir şey var mı?" sorusu sorulduğunda eğer çocuk bekliyorsa gülümseyip kaçardı. Kadının hamileliğinden; önce kocası, görümcüsü ve kaynanası haberdar olurdu.” (Doğaner 2006: 62) ifadeleriyle benzer durum tasvir edilmiştir.

Hamilelik sırasında kadınların tabiatının değiştiği ve erkeklerin kadında meydana gelen bu menfi değişikliklere tahammül etmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bebeğin doğumu sırasında ve sonrasında lazım olacak eşyalar anne adayları tarafından doğumdan önce hazır edilmektedir. Annenin sütünü artırmak için yapılacak yiyeceklerde kullanılacak otlar, palas (elbise), dad (kundak), örken (beşikte kullanılan ince kilim) hazır edilmektedir. Bebek doğmadan önce göçerlere has kilim tezgâhlarında beşik dokunur bebeğin başı için börtük örülür ve kese dikilir (Mussulu 2008). Ayrıca bebeğin doğum sırasında göbek bağı iki yandan bağlamak için gereken ip de hazır edilmektedir (Danışiver 2008).

Kaşkaylar “aş erme”ye “arma” demektelerdir. Yapılan derlemelerde bu konuyla ilgili en sık karşılaşılan ifade; armalı arvadın istediğini yiyememesi durumunda bebeğinin gözünün göğ (yeşil) olacağı inancıdır.

Anadolu'nun pek çok yöresinde gebe kadının kaçınması ya da uygulaması gereken pratikler olduğunu yazılı kaynaklardan öğrenmek mümkündür. Bu inanışlar içinde Kaşkay Türkleriyle benzeşen iki inanış tespit edilmiştir: Zile'de gebe kadının karnındaki çocuk ilk oynadığında tutulmuş ay veya güneş görürse çocuğun günlerinin sisli geçeceğine inanılır (Öztelli 1951: 438). Çocuğun yarık dudaklı olmaması için hamile kadının tavşana bakmaması gerektiği inancı Anadolu'nun çoğu yeri için geçerlidir (Acıpayamlı 1974).

Birinin kızı olsa “sakalını su apardı” denir (Bayat 2008). Doğum sonrası kullanılan bu ifadeyle doğumun beklenen sonla bitmediği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili derleme notları ve tespitler şunlardır:

Oğlu olmayan evin ocağı kördür. Kız özge malıdır. Kişinin oğlu olsa adı yürür (Bayat 2008).“*Oğul atanın ocağını dirridir (ocağını diri tutar) lakin kızın kellesi kotadır⁸, bırakır gider*” (Hopdur 2008). Bu derleme notlarından da anlaşılacağı gibi Kaşkaylar için kız çocuğuna belli bir yaşa

⁸ Baş aşağıda, boynu bükük anlamında kalıp söz.

geldikten sonra yuvadan uçacak ve ailesine fayda sağlamayacak evlat olarak bakılmaktadır. Hâlbuki oğul eve gelin getirecek ve hem gelin hem de torunlar iş gücü olarak ailenin büyümesine ve güçlenmesine katkı sağlayacaklardır. Evin bütün oğulları sırasıyla anne babanın hizmetini görecekler ve bayrağı en son erkek çocuğa teslim edeceklerdir.

Erkek evlat sahibi olmak için kullanılan uygulamaların bir kısmı çocuk sahibi olamayan aileler tarafından yapılan uygulamalara benzemektedir. İlgili bölümde anlatıldığı gibi dinsel-büyüsel işlemler, temas ve taklit büyüğü esasına dayanan pratikler yanında kadına yedirilen yiyeceklerin de bebeğin cinsiyetini belirleyen önemli bir faktör olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Yiyecek içeceklerle ilgili inanmalarını ifade eden her kaynak kişi “germ” gıdalardan bahsetmiştir. “Germ dermanı” ifadesi ise vücuda sertlik ve zindelik veren, vücudun ısınıp arttıran ve tabiatını güçlendirdiğine inanılan, otlardan imal edilmiş her türlü ilaç ya da macuna verilen umumi bir isimdir. Kaşkaylar yiyeceklerini “germ” olup olmadıklarına göre ayırmaktadırlar. Onlara göre ısı yemeliler (sıcak yiyecekler), soğuk yemeliler ve germ (sert) yemeliler (Kaimi H. 2008) vardır.

Erkek evlat sahibi olmak için dua etmek, kız doğumundan sonra gelen plasentanın ters çevrilerek ve bir dahakinin erkek olmasına niyet edilerek toprağa gömülmesi, kurt bezesi (yumurtası) yedirilmesi, Türki derman, zerroğu otu, gara gaçı adı verilen bir tür otlardan yapılmış yiyecek ve bal, süt ceviz gibi kadının tabiatını “germ” yapacak gıdaların verilmesi gerektiği söylenmiştir. Ayrıca sonraki çocuklarının erkek olması için doğan kız çocuklarına bölgede “kızbes”, “gülahir”, “gülbes”, “mahbes” gibi adların verildiği anlaşılmaktadır.

Anne karnındaki bir bebeğin cinsiyetinin ne olduğunu tespiti yönelik muhtelif pratikler Kaşkay sahasında gözlenebilmektedir. Bunlardan bir kısmı hamile kadının fiziki özelliklerinde yola çıkılarak yapılan tahminlerdir. Oğlan annesinin kız annesine göre daha uzun olduğu, kız annesinin daha enli olduğu söylenmiştir. Kadının karnını yuvarlak olması kıza sivri olması erkek evlada işaret etmektedir. Sağ tarafa doğru hareket eden bebek oğul, sol tarafa doğru hareket eden bebek kız evlada işaret etmektedir. Kız annesinin arkası enli oğul annesinin boynu uzun görünmekte ve oğlan nenesinin yüzündeki izler düşüp güzelleştiği söylenmektedir (Gamelniya 2008). *Rüyada tüfenk, serbaz görülse bu uşaq oğul olur* (Dervişi 2008). *Bir zeyfenin uşaqı oğul mudur, kız mıdır yol gittiğinden anlaşılır. Beli dalı ardından bakınca malumdur. Arvadin uşaqı oğul ise yol giderken beli içeri gider. Yol gidişinde sürati fark eder. Duruşun rengi fark eder. Oğul ananın sağ tarafından gezer kız sol tarafında gezer. Oğulun başı ana karnında yukarıdır. Kızınki aşağıdır* (Veysizade 2008).

Hamile kadının bebeğinin cinsiyetine dair en yaygın fal açma yolu koyun kafasıyla yapılandır. Bu pratik ile hem Anadolu sahasında yapılmış birçok farklı çalışmada hem de yapılan Kaşkay saha çalışmasında karşılaşılmıştır. Koyun kellesi ortadan ikiye ayrılır ve kemiğin etli olup olmamasına bakılır. Ayrılan kemik etliyse kız, etli değilse oğul olacaktır (Yüksel 2007: 76; Dalgıntekin 1995: 131; Kalafat 2000b: 26-53; Doğaner 2006: 67). Bunun yanı sıra yılan öldürerek atma geleneği de Yalman'ın Çukurova Yörükleriyle ilgili eserinde anlattığı biçimin (Yalman 2000: 128) aynıysa Kaşkay Türklerinde görülmektedir (Yakubibend 2008).

II. DOĞUM SIRASI

Anadolu'da doğurmanın dört farklı şekilde gerçekleştiği, Acıpayamlı tarafından tespit edilmiştir. Bunlar oturarak doğurma, diz çökerek doğurma, yatmış vaziyette doğurma ve asılarak doğumdur (1974: 48). Yapılan çalışmada Kaşkay Türklerinin kazılmış bir ocağın üzerine tuvaletlerini yapacak biçimde çömelmek suretiyle doğum yaptıkları, bütün tayfalar için bu durumunun aynı olduğu görülmüştür. Yine Acıpayamlının tespitlerine göre oturarak doğum yapma Anadolu'da Zile, Mersin

ve Güney Anadolu Yörükleri tarafından (1974: 48) Kaşkaylardakine benzer biçimde tatbik edilmektedir.

Bebeğin doğumuna az bir zaman kala bebeğin giyeceği elbiseler ve doğumda kullanılacak malzemeler hazır hale getirilmektedir. Buna “el ayağ yığıştırmak” (Kurdipur 2008) adı verilmektedir.

Gufl edilen arvadın doğum vakti geldiğinde bu kilit dua ile açılmalıdır. Yoksa doğum olmaz ve bebek rahat gelmez (Gamelniya 2008). Anne karnındaki bebeğin düşmemesi için bir kilide dua edilerek bağlanması uygulamasına daha önce değinilmişti. Bu uygulamanın bir devamı olarak değerlendirilebilecek yukarıdaki pratiğin Anadolu’daki yansımaları daha geniştir. Anadolu’da kilitli sandıklar, kapılar, kadının saçlarındaki örgüler, giysilerindeki düğmeleri ve kuşağı açılır; tarla, bahçe kenarındaki çitler sökülür (Örnek, 1981: 63; Boratav, 1973:181; Yardımcı, 1989: 268).

Bebek doğduktan sonra bir kalbur üzerine konarak annesi tarafından emzirilmeden önce “oğşum, birincas, nil ve sığır ödü” kaynatılarak bebeğe içirilir. Bu otlardan yapılmış çayın bebeğin anne karnında aldıklarını çıkarması için yapıldığı söylenmiştir. “Anne ne ki yeridi giderdi uşağın garnına bu çayı içende uşağın garnı temizleniyordu” (Kohyari 2008).

Kaşkay Türkleri’nde doğum sonrası göbek kesen ebe yeni doğan bebeğin damağını kaldırmaktadır. Buna “Makını götürmek” adı verilmektedir. Yeni doğan her bebek için mutlaka uygulanan bu pratiğin Kaşkay deyimleri içerisinde de yansımaları görülmektedir. Takdir edilen bir insan için “Makını götürene helal olsun” (Sohrabi: 2008) denilir. Bir kimseye kızıldığını ifade etmek için de onun makını götürene sövülebilir. Bebeğin makını kim götürse o kişinin huyu, ahlakının bebeğe geçeceği düşünülmektedir. Parmak tatlıya batırılırsa bebeğin tatlı dilli olacağı, baruta batırılırsa cesur, güçlü, ziring olacağı düşünülmektedir.

Doğum esnasıyla ilgili son olarak göç sırasında yapılmaya mecbur kalınan doğumla alakalı pek çok hikâyeye saha çalışması sırasında rastlanılmıştır. Görüşmenin yapıldığı dönemde artık konargöçer hayatı terk etmiş Kaşkaylar için bile doğum bahsinde akla ilk gelen, göç esnasında yaşanan doğum hikâyeleri olmuştur. Zaten doğuma bağlı ölüm vakalarının yerleşik toplumlara göre daha çok yaşandığı bir toplulukta böyle zor bir sürecin göç esnasında yaşanması işleri çok daha zorlaştırmaktadır. Böyle durumlarda kethuda, doğum yapacak kadının yanına bir iki kadın bırakıp obayı yola devam ettirebilir (Bayat 2008) ya da yakında bir köy varsa hamile kadın oraya gerekli yardımı alması için birkaç yardımcıyla gönderilebilir (Yakubibend 2008). Bir erkek tarafından doğumun yaptırıldığı, göbeğin kesildiği, bebeği saracak bir bez parçası bulunamadığı için insanların üzerindeki elbiseden bir parça yırtarak bebeğini sarmak zorunda kaldığı olmuştur (Bayrami 2008). Yine göbek kordonunu kesecek bir çakı bulunamadığından orada bulunan bir taşla ezilerek bebeğin eşinden ayrıldığı durumlar (Aşuri 2008) derleyiciye geçmiş zamanların acı hatıraları olarak anlatılmıştır.

Kaşkay Türklerinde “cuft” olarak adlandırılan Anadolu sahasında ise “eş” ya da “son” denilen parça Divan-ı Lügati’t Türk’te Umay sözcüğünün karşılığı olarak verilmiştir. Birçok ilim adamı tarafından “ana Tanrıça” (Boratav 1999: 184), “çocukları koruyan tanrıça” (Canpolat 1975: 29), koruyucu bir iye (Kalafat 1990: 28) ya da mukaddes bir varlık-melek (Turan 2000: 88) olarak değerlendirilen Umay, bebeğin eşi ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla doğum sırasında bebekten sonra gelen bu parçaya, Türk dünyasının her tarafında kökü mitolojiye uzanan bir saygınlık ve değer atfedilmektedir.

Boratav: “eşin canlı olduğuna inanıldığını” ifade ettikten sonra “çocukla bağlantısı kesildikten sonra öldüğünü ve bu yüzden ona ölmüş bir varlığa gösterilen saygının gösterildiğini, kedi köpek gibi hayvanların yememesine dikkat edilmesinin bu şekilde açıklanabileceğini” (1999: 149-151) ifade etmektedir. Yapılan saha çalışmasında çocuğun eşiyle ilgili sorulara verilen cevaplarda kedinin ya da köpeğin yiyemeyeceği şekilde gömüldüğüne birkaç farklı kaynak kişi tarafından değinilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/3 Summer 2011

Bebeğin göbeği ile ilgili olarak tespit edilen pek çok inanma ve pratik içerisinde bebeğin doğum sonrasında göbeğinin yakın akrabalarından birisi tarafından kesilmemesi gerektiği inancı ve göbeği kesen kişinin ahlakının bebeğe yansıtacağı inancı önemli yer tutmaktadır. Ayrıca bebeksiz bir kadının tırnağı üzerine göbeğin kesilmesi ile onun da bebek sahibi olacağına inanılmakta, göbek kesen kadına biraz para ya da bir hediye verilmektedir. Birbiri ardı sıra kız doğuran annenin bebeğinin kordonu eli *ingil* bir anneye kestirilir. Göbeği kesen ebe bebeğin ikinci annesi sayılır ve çocuk büyüdüğünde annesine gösterdiği saygıyı ona da gösterir. Bebeğin göbeği düştükten sonra tencere dibinden kazınan kurum (patul karası) toz haline getirilerek oraya dökülmektedir.

Kaşkay Türklerinde bebeğin göbeği ile ilgili en dikkat çekici pratik Anadolu'da beşik kertmesi olarak adlandırılan uygulamaya Kaşkaylarda "göbek kesigi" denilmesidir. Çocuklarının ileride evlenmesi için verilmiş bir söz olarak düşünülebilecek bu uygulamada yeni doğmuş kız çocuğunun göbeğini evlendirmek istedikleri oğlun ayağı üzerinde keserler. Göbek bağının soyu temsil eden kutsal bir varlık olarak görülmesi anlayışıyla yapılan bu uygulamada aileler birbirlerine doğan bebeğin göbeği üzerinden söz vermiş olurlar. Doğum sonrasında Kaşkay Türklerinde diğer Türk topluluklarında olduğu gibi bebeğin ve annenin sağlıklı olması için yapılan bazı uygulamalar vardır. Ayrıca doğum sonrası bebeğin dünyaya gelmesinde yardımcı olan ebeden obadaki diğer hanelere kadar herkes uygulanan bir takım pratiklerle doğum olayının içinde yer almaktadırlar. Bebeğin doğduğu çadır bile bir takım işaretlerle belli edilir.

Ebeye verilen hediyeler, habercilere muştuluk verilmesi, oba halkına tatlı ikram edilmesi, bebeğin yağlanması, anneye ve bebeğe sağlıklarını kazanmaları için yedirilip içirilenler; doğum sonrası tatbik edilen uygulamaların birer halkasıdır. Doğum sonrası ritüeller içinde bulunan çadırın taşlanması ve sonrasında ailenin tatlı ikram etmesi Anadolu'dakine benzerliği açısından dikkat çekicidir. "Gaziantep'te de yeni doğan bebeğin bulunduğu ev taşlanır; baba şeker, lokum, çikolata dağıtır" (Yüksel 2007: 73).

İlgi çekici olan bir diğer husus ise Türk dünyasının genelinden farklı olarak Kaşkaylarda bebeğin tuzlanmamasıdır. Yeni doğan bebeğin koltuk altlarına kil döküldüğüne ya da göbeğinin sağlıklı kuruması için bebeğin göbeğine tencere karası döküldüğüne dair derlemeler yapılmıştır. Ancak Kaşkaylar tuzlama yapmamaktadırlar, bunun yerine bebek koyun sütünden üretilmiş tereyağıyla ovalanmaktadır. Konuyla ilgili görüşme yapılan kaynak kişilerin hepsi bebeğin yağlandığına dair bilgiler aktarmıştır, ancak tuzlamayla ilgili sorulara Kaşkaylarda tuzlamanın olmadığı yönünde cevaplar alınmıştır.

Görüşülen aileler içinde bir kaynak kişi, çocuk doğduktan sonra bebeğin üç gün emzirilmediğini söyledi, bu uygulama bebeğin emzirilmesi için Anadolu'da üç ezan vakti geçmesi geleneğini çağrıştırmaktadır (Hodipur 2008). Bu aileye göre ilk üç gün bebeğe "nil" adı verilen bir ottan kaynatılarak elde edilen "Türki derman" verilmektedir. Ancak diğer kaynak kişiler, sütü olduğu takdirde annenin bebeği emzirmeye hemen başladığını, ilk bir kaç gün sütünün gelmemesi durumunda nil, fulus ve barut otundan faydalandığını ifade ettiler.

III. DOĞUM SONRASI

Kaşkay Türklerinde doğum adetlerine ilişkin yapılan derlemelerde, kaynak kişilerce üzerinde en fazla durulan, hakkında değişik hikâyeler anlatılan en önemli motif "al"dır. Anadolu'nun genelinde; doğum sonrası kadınların yakalandığı bir hastalık olarak "albasması" ya da hastalığa sebebiyet veren kötü ruhun adı olarak "albastı" ifadeleri kullanılmaktadır. Bunların yanı sıra "al karısı", "al kızı", "al gelini", "al kuşu" ya da "gelincik" ifadelerinin de aynı varlığı tanımlamak için kullanıldığı Tacemen tarafından ifade edilmiştir (1994: 191). Yine aynı varlığa Erzurum'da Alkarısı, Malatya'da Hibilik,

Bingöl'de Kapoz, Elazığ'da Haf-dar, Gaziantep'de Tepegöz (Karabaş 1999: 402) de denilmektedir. İnan, "al" kelimesini ateş kültüyle ilişkilendirir ve bu ruhun şimdiki işlevinin aksine eski devirlerde hami ruh, ateş ve ocağın ilavesi olduğunu söyler (1987: 263). İnan'a göre bütün Türk kavimlerinde "albasti" aynı kötü ruhun ismidir, hatta lohusaya musallat olma şekli de aynıdır (İnan, 1987: 262). Al adı verilen mevhumun doğum yapmış kadınlar üzerindeki etkilerini bertaraf etmek için uygulanan pratikler konusunda diğer sahalarda tespit edilen ritüellerle Kaşkay sahasında uygulananlar örtüşmektedir. Yapılan kaynak taramasının saha çalışmasıyla mukayesesi neticesinde Kaşkay Türklerinin; Anadolu'dan Bulgaristan'a; Azeri sahasından Ahıska Türklerine kadar geniş bir coğrafyadaki birçok Türk boyuyla benzer pratikler uyguladığı tespit edilmiştir. Demir, kırmızı tülben, bez gibi eşyalar, lohusanın etrafına ip çekilmesi gibi uygulamaların yanı sıra "al"ın şerrinden korunmak için Türk dünyasının genelinde "ocaklı kişilerin" etkinliği de açıkça görülmektedir. Al basan kadının ocaklı/udumlu kişiler tarafından iyileştirilmeye çalışılması, bu kimselerin giydiği bork gibi birtakım giyeceklerin "al"ı savuşturmada yardımcı olması, lohusa kadının bileğine is ya da tencere karası sürülmesi, bileğine kıldan yapılmış ip bağlanması, ocaklı/udumlu kimsenin "al"ı kaç kara kaç ya da melune çabuk git diye kovmaları, demirden yapılmış eşyaların bu mevhumu korkutacağı inancı, kurt tırnağı ya da pençesinin "al"ı kaçırmakta kullanılması, lohusa kadının bulunduğu çadırın ipe çevrelenmesi gibi pratikler, Türk dünyasının muhtelif bölgelerinde tespit edilen uygulamaların benzeridir. Kaşkaylarda Al aparması biçiminde ifade edilen bu inanışla ilgili uygulanan pratiklerin çeşitliliği ve Türk dünyasının diğer bölgeleriyle benzerliği kuşkusuz dikkat çekicidir. Yüzyıllar boyunca Farslarla iç içe yaşamış bir Türk topluluğu olarak Kaşkayların kadim Türk inançlarının ve Türk mitolojisinin motiflerini bu kadar canlı bir biçimde yaşatıyor olmaları, onların konargöçer hayatı sürdürmelerine bağlı olarak yaşadıkları bölgedeki diğer topluluklarla sosyal münasebetlerini asgari düzeyde tutmasıyla izah edilebilir.

Kaşkaylarda doğum sonrası uygulanan pratiklerde kırk basmasına ilişkin uygulamalar ve kırklama ritüelleri de dikkat çekmektedir. Kaşkay Türklerinde bu uygulama Farsça kırk anlamına gelen "çille" sözcüğüyle ifade edilmektedir. Kırk basması denilen olgu, annenin ve bebeğinin doğumdan sonraki kırk gün içinde yakalanabileceği düşünülen rahatsızlıklardır ve Kaşkaylar bunun için "çillesi üzerine düşmek" ifadesini kullanmaktadırlar. Anadolu'da kırklamak olarak bilinen bebeğin ve annenin doğumun kırkıncı gününde yıkanması ise Kaşkaylarda "çille suyu tökmek" biçiminde ifade edilmektedir. Yapılan saha çalışmasında bebeğinin ilk kırk gün içinde yakalanabileceği düşünülen kırk basması dışında bir hastalığın daha bulunduğu görülmüştür. Kaşkaylar bu hastalığa fehme adını vermektedirler. Fehme denilen rahatsızlık annelerde değil bebeklerde görülür.

Bu hastalığın benzeri Türkiye'de yapılmış bir antropoloji çalışmasında Ağrı ili Taşlıçay ilçesine bağlı bir Azeri köyünde tespit edilmiştir. Hastalığın belirtileri, tedavi yöntemleri, bulaşma şekilleri birbirine tamamen benzemekle birlikte Türkiye'deki İkiyamaç köyü sakinleri bu hastalığa "yeşil boncuk" (Şahin 1996: 104) hastalığı demektedirler. Çille suyu tökmek ya da kursunu⁹ vermek olarak adlandırılan kırklama ritüeli hem bebeğe hem de annesine uygulanmaktadır. Doğumdan sonraki üçüncü, yedinci ve kırkıncı gününde annenin ve bebeğin yıkanması şeklinde uygulanan bu pratik Kaşkay taifelerinde suyun kaç kere döküleceği ya da suya taş atılıp atılmaması gibi yönlerden küçük farklılıklar göstermektedir.

Kaşkay Türkleri arasında yaygın olarak kullanılan adların Anadolu sahasıyla benzerlikleri yanında Kaşkayların İran mitolojisi ve Şii gelenekten etkilenerek kullandıkları isimler de bulunmaktadır. Kaşkaylarda bebek doğarken meydana gelen tabiat olaylarından etkilenilerek bebeğe isim verilmesi, birden fazla alternatif varsa kura çekme yöntemine başvurulma gibi isim seçiminde uygulanan bazı pratiklerin ortaklığı görülmektedir. Dili geç açılan çocuklara neler yapılacağı

⁹ Gusül abdesti.

konusunda dua alınması gibi yaygın pratiklerin yanı sıra güvercin yumurtası yedirildiği cevabı verilmiştir. Ayrıca dili açılmayan çocuğun ocak üstüne götürülmesi ve ona nehs verilmesi de uygulanan pratikler arasındadır. Şifa verdiği inanan ocaklı ailelerin evlerinin önündeki ocağın üzerine bebeğin bırakılması ve vücuduna o ocağın küllerinde sürülmesi biçiminde tatbik edilen bu pratik, kutsallığına inanan ailelerin ya da kişilerin bu¹⁰ özelliklerinden istifade ederek var olan sıkıntının aşılma istenmesidir. Benzer bir biçimde bebeğin dilinin açılması durumunda seyyid ocağı üzerine bir kurban adanması da söz konusudur.

SONUÇ

Saha çalışmasıyla tespit edilen ve yorumlanan bazı uygulamalar yapısalcı bir metotla ele alındığında Kaşkayların toplum yapısında, yaşanan olayları açıklamaya dönük temayüller ve var olan hastalıkların tedavisine duyulan ihtiyaç ön plana çıkmaktadır. Örneğin bebeğin hasta olma sebepleri üzerine fikir yürüten toplumsal şuur, ait oldukları milletin tarihi birikimlerinden de istifade ederek bunu açıklayacak gerekçeler üretmekte ve -en yaygın biçimde ifade edildiği şekliyle- “yurunaklığın üzerine düşmesi” adını vermektedir. Elde var olan bilgiler, yaşanılarak öğrenilmiş her türlü tecrübeye dayanarak yapılan bu açıklamalar inanışları oluşturmaktadır. Tespit edilen olumsuz durumları tedavi etmek ve bu tedavi esnasında tabiatın ve doğaüstü öğelerden yararlanmak bir diğer yapı olarak düşünülebilir.

Araştırmanın genel çerçevesi çok daha geniş olduğu için doğum konusunun ancak bazı bölümlerinde ritüellerin fonksiyonuna ilişkin tartışma imkânı bulunmuştur. Saha çalışmasında kaynak kişilerin söyledikleri ve yapılan gözlemler neticesinde tespit edilen bulgular, Kaşkay toplumundaki değişimi, bu toplumun Türk dünyasının diğer topluluklarıyla olan zihinsel benzerliklerini ve hem Kaşkayların hem de onlardan hareketle göçer toplumların sorunlarına çözüm bulurken kullandıkları temel paradigmatları gösterecek niteliğe haizdir.

Kaşkay Türklerinde doğum adetlerinin ele alındığı bu çalışmada pek çok kaynak kişi ile yüz yüze görüşmek ve Güney İran’da Kaşkayların yaşadığı pek çok şehir ve yaylada bulunmak sureti ile elde edilen veriler muhtelif özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Doğum öncesi uygulamalarda Türbe ve yatır pratikleri, doğum sırası uygulamalarında “eş”, doğum sonrası pratiklerde ise “al” uygulamaları esas olmak üzere tespit edilen pek çok pratiğin başta Anadolu coğrafyası olmak üzere Türk dünyasının muhtelif bölgelerinde yapılmış çalışmalardaki pratiklerle benzerliği dikkat çekicidir.

Doğum konusuna ilişkin derlenen pratiklerin işlevsel ve yapısal açıdan değerlendirilmesi durumunda ise pek çok yeni verinin hem Kaşkay toplumunu hem de kaybolmaya yüz tutan konargöçer yaşam tarzını daha iyi anlamaya yardımcı olduğu görülmektedir. Kaşkay sahasında yapılacak yeni halkbilim çalışmalarına bir başlangıç niteliği taşıması umulan bu makalenin İran sahasında yapılmış az sayıdaki çalışmadan biri olarak ayrıca bir önem taşıdığı söylenebilir.

¹⁰ Ocak kişilerle ilgili uygulamalar yalnızca doğumla ilgili pratikler olarak değil diğer geçiş törenlerinde de farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. “Ocak” motifinin farklı kullanımları, ateşin kutsallığı ve bunun İslam öncesi inanç dönemlerle bağlantısına ilişkin bilgiler çalışmamız sırasında tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

- ACIPAYAMLI, Orhan. Türkiye'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmalar'ın Etnolojik Etüdü, Ankara, 1974.
- AKTAN, Müge Ercan. Gelibolu Yarımadası'nın Geçiş Dönemi Adetleri Üzerine Bir İnceleme (Doğum-Düğün-Ölüm), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale, 2002.
- BALIKÇI, Gülsen. Uşak'ın Bazı Yörelerinde Doğum Adetleri, II. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.
- BAŞAR, Zeki. Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1972.
- BAYAT, Fuzuli. Türk Şaman Metinleri (Efsane ve Memoratlar), Piramit Yayınları, Ankara, 2004.
- BORATAV, Pertev Naili. 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999.
- CANPOLAT, Mustafa. Divan-ü Lügati't-Türk'te Şamanizm İzleri, T.F.A. Yıllığı Belleten 1974, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 10, Ankara, 1975.
- DOĞANER, Ali. Osmaniye'de Yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin Geçiş Törenleri, Hacettepe Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.
- ERGEN, Celal. Osmaniye ve Çevresinde Halk İnançları, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bitirme Tezi, Ankara, 1975.
- GÖNÜLLÜ, Ali Rıza. Alanya'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Folkloru, S. 87, 1986.
- GÜZEL, Abdurrahman. Türk Edebiyatı'nda Çanakkale Zaferi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale, 1996.
- İNAN Abdülkadir. Makaleler ve İncelemeler, Türk Tarih Kurumu Yayını, 3. Baskı, C.1, Ankara, 1998.
- İNAN, Abdülkadir. Al Ruhü Hakkında, Makaleler ve İncelemeler, TTK. Ankara, 1987.
- KALAFAT, Yaşar. Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1990.
- KARABAŞ, Seyfi. Bütüncül Türk Budun Bilimine Doğru, Cogito, Y. K. Y, İstanbul, 1999.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. Etnoloji Sözlüğü, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1971.
- ÖRNEK, Sedat Veyis. Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, 2. Baskı, Ank. Üniversitesi DTCF Yayınları, Ankara, 1981.
- ÖZTELLİ, Cahit. Zile'de Doğum ve Adetleri, TFA, C. 2, S.28, Kasım, 1951.
- SARAÇOĞLU, Erdoğan. Kıbrıs'ta Doğumla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar, Ankara, 1987.
- SEVİNDİK, Hüseyin. Akçaören ve Yeşilöz (Nevşehir) Köylerindeki Doğum Geleneğinin Halkbilimsel Açından İncelenmesi, I. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

- ŞAHİN Nuriye Nalan, Ağrı ili, Taşlıçay ilçesi, İkiyamaç köyünde gebelik ve doğumla ilgili inanış ve uygulamalar ile bunların ana ve çocuk sağlığı üzerine etkileri, Hacettepe Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996
- TACEMEN, Ahmet. Yirminci Yüzyılın başlarında Bulgaristan Türklerinin Doğum İnanışları, Erciyes Üniversitesi, SBE, Doktora Tezi, Kayseri, 1994.
- TEKE, Elif. Osmaniye’de Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar, Gaziantep Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2005.
- TEZCAN, Mahmut. Kültürel Antropoloji, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, S. 173, Ankara, 1996
- TURAN, Osman. Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, C. 1-2, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2000.
- YARDIMCI, Mehmet. Malatya'da Halk İnanmaları, Mistik Kaynaklı Halk Sağaltmacılığı ve Bazı Halk İnançları, III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu 19-21 Ekim 1988, İstanbul, 1989.
- YÜKSEL, Dilek. Gaziantep ve Çevresinde Doğumla İlgili İnanış Ve Uygulamalar, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2007.

SÖZLÜ KAYNAKÇA

- ALEMDARLI, Ekber Mehdi. Yaşı 54, Tayfası Şeşbeyli, Tiresi Alemdarlı, Okuma yazması var. Abade şehrinde 14. 07. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- AŞURİ, Kohyar. Yaşı 60, Tayfası Dereşorlu, Tiresi Narralı, Bomkusu Hacı Behroz, Okuma yazması yok konargöçer hayatı sürdürüyor, Çekerek Yaylasında 25. 07. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- BAYAT, Menuçer. Yaşı 48, Tayfası Amele, Tiresi Bayat, Emekli öğretmen Firuzabat’ta 07. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- BAYRAMİ, Mihrengiz. Yaşı 72, Tayfası B.Keşköllü, Tiresi Yadikurlu, Bomkusu Alızadlı, Okuma yazması yok konargöçer hayatı sürdürüyor, Asipas’da 05. 07. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- DANIŞVER, Hemra. Yaşı 60, Tayfası Küçük Küşköllü, Tiresi Kuhva, Emekli öğretmen, Firuzabat’ta 05. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- DANIŞVER, Menice. Yaşı 25, Tayfası K. Keşköllü, Tiresi Kuhva, Bomkusu Danişver, Üniversite Mezunu Firuzabat’ta 05. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- FULADI, Kenan. Yaşı 47, Tayfası Amele, Tiresi Demir Çomaklı, Bomkusu Kenan, Okuma yazması yok halen konargöçer, İklim yolu üzeri Şiraz’ın kırk km kuzeyinde bir obada 15. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- GAMELNİYA, Gadem. Yaşı 67, Tayfası Şeşbeyli, Tiresi Köleli, Bomkusu Dostmahatli,, Okuma yazması yok, Şiraz’da 15. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- GORGUNPUR (KERİMİ), Şemsi. Yaşı 60, Tayfası Amele, Tiresi Behmenbegi, Okuma yazması yok, Hunç şehrinde 13. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- HODİPUR, Sakine. Yaşı 65, Tayfası Amele, Tiresi Sohrap Hanlu, Bomkusu Miçek, Okuma Yazması yok, Kevar’da 06. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.

Turkish Studies

- KAİMİ, Şemail. Yaşı 51, Tayfası Amele, Tiresi Sohrab Hanlı, Okuma yazması yok, Şiraz'da 20. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- KASİMİ, Kerem Ali. Yaşı 56, Tayfası Farsimedan, Tiresi Kasımlı, Bomkusu Nevruz Hanlı, Okuma yazması yok konargöçer hayatı sürdürüyor, Semirum yaylasında 23. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- KAVİYANİ, Ferecullah. Yaşı 46, Tayfası K. Keşköllü, Üniversite'de Öğretim Üyesi, Firuzabat'ta 06. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- KERİMİ, Kerim. Yaşı 40, Tayfası Amele, Tiresi İğdir (İğdir tiresi eskiden bir tayfa imiş fakat zamanla küçülmüş ve şu an tire olarak değerlendirilmektedir). Hunç şehrinde 14. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- KOHYARİ, Dohterbes. Yaşı 70, Tayfası Amele, Tiresi Bolbolu, Okuma Yazması yok, Kıyr-i Karzin varoşlarında 10. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- KURDİPUR, Ali Kulu. Yaşı 65, Tayfası Amele, Tiresi Mehterhane, Okuma yazması yok halen konargöçer, Firuzabat Şiraz arası yol üzerine kurulmuş bir obada, 09. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- MUHTARİ, Piran Yaşı 65, Tayfası Amele, Tiresi Çiğini, Okuma yazması var, Firuzabat'ta 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- MUSSULU, Muhammed Mensur. Yaşı 47, Tayfası Amele, Tiresi Mussulu, Bomkusu Hadi Begli, Okuma yazması var, Firuzabat kıyr arası Ovadüzü köyünde 01. 07. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- SOHRABİ, Behmen. Yaşı 50, Tayfası Amele, Tiresi Sohrap Hanlı, Bomkusu Becahi, Emekli öğretmen, Kıyr-i Karzin şehrinde 08. 07. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- VEYSİZADE, Zeynep. Yaşı 80, Tayfası Amele, Tiresi Kulasiye, Bomkusu Kerimli, Okuma yazması yok, Şiraz'da 19. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.
- YAKUBİBEND, Abdullah. Yaşı 53, Tayfası Şeşbeyli, Tiresi Musalu, Bomkusu Terekeme, Okuma yazması var, Merv Deşt şehrinde 21. 06. 2008 tarihinde Mehmet Karaaslan tarafından yapılan görüşme.